

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՄԲԱՏ ՍՊԱՐԱՊԵՏԻ ԵՎ ՄԽԻԹԱՐ ԳՈՇԻ ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԳՐՔԵՐԻ ՆՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԻ ԻՐԱՎԱԳԻՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ

Կիլիկիայի թագավորությունն իր տնտեսական և քաղաքական բարձունքին հասավ XII դարի վերջին: Կենտրոնացված պետական իշխանության պայմաններում առաջանում էր միասնական օրենսդրության կարիքը: Մինչ այդ հասարակական կարգավորման նորմատիվ իրավական պահանջումները բավարարում էին գործող սովորույթները, Հայոց կանոնագիրքը, թագավորական դրվագային ակտերը, ինչպես նաև հարևան պետությունների իրավական ձևերի փոխառումը (իրավական ռեցեպցիան):

Գրավոր իրավունքի անհրաժեշտության խնդրի լուծման առաջին քայլը Ներսես Լամբրոնացու օտար օրենքների հայերեն թարգմանություններն էին¹: Սմբատ Սպարապետը ևս իր իրավաբանական գործունեությունն սկսեց խաչակիր թագավորությունների դատաստանագրքերի թարգմանությամբ²: Մակայն դրանով իրավական կարգավորման միասնականացման և արդարադատության խնդիրները չէին լուծվում:

Նորմատիվ ձևերի բազմազանությունն առաջացրել էր իրավական դրույթների կոլիզիաներ, որի անխուսափելի հետևանքն անհատական իրավական գործերով ընդունված որոշումների հակասականությունն ու տարբերություններն էին: Մյուս կողմից, փոխառված իրավական օտար ձևերը՝ օրենքները, անհարիր էին հայ սովորույթային և կանոնական իրավունքին, հետևաբար նաև հասարակական-քաղաքական պայմաններին: Այսպիսով, հասունացել էր արդեն առկա իրավական բազմաթիվ ձևերի համակարգման անհրաժեշտություն՝ կողիֆիկա-

¹ Կիլիկիան մինչև անկախանալը եղել էր Բյուզանդական կայսրության պրովինցիա, որի հետևանքով կիլիկյան իրավական մշակույթ էին ներթափանցել բյուզանդական իրավունքի աղբյուրները: Դա հաստատվում է «Էկոլոգիայի», «Զինվորական օրենքների», «Քաղաքային օրենքի», կայսրուհի Իրինայի վկաների և վկայությունների մասին նովելի, «Պրոխիրոն»-ի որոշ հատվածների հայերեն թարգմանությամբ: Ընդունված տեսակետի համաձայն՝ առաջին երեքի թարգմանությունը կատարել է Ներսես Լամբրոնացին XII դ. վերջերին:

² Բացի հունաբյուզանդական օրենքներից՝ Կիլիկիայում փոխառել են նաև խաչակիր կաթոլիկ իշխանությունների դատաստանագրքերը, մասնավորապես՝ Երուսաղեմի և Անտիոքի ասսիզները: Ենթադրվում է, որ «Անտիոքի ասսիզները» ընդունվել են Բռնեմունդ IV-ի օրոք (1201-1235): Սմբատ Սպարապետն այն հայերեն է թարգմանել ենթադրաբար մինչև 1265 թ., այսինքն՝ մինչև հայկական դատաստանագրքի կազմումը: «Անտիոքի ասսիզները» մեր օրեր են հասել միայն հայերեն թարգմանությամբ:

ցիայի միջոցով: Այդ խնդիրը լուծեց Սպարապետը, կազմելով իր դատաստանագիրքը: Ենթադրվում է, որ նա իր կողիֆիկացիան ավարտել է 1265 թ.:

Սմբատ Սպարապետի դատաստանագրքի ձեռագրերն ունեն կա՛մ «Յաղագս դատաստանաց թագաւորաց» (թագավորների օրենքներ), կա՛մ էլ «Եկեղեցականների և աշխարհիկների ընդհանուր օրենքները և կանոնները» վերնագրերը: Դատաստանագիրքը բաժանված է յոթ բաժինների, այնուհետև հոդվածների, որոնք ձեռագրերում համարակալված են հայկական տառերով (դրանց թիվը գանազան ձեռագրերում տարբեր է):

Դատաստանագիրքը կարգավորում էր թագավորի և նրա վասալների կարգավիճակը, հարաբերությունները ավատատերերի և գյուղացիների միջև, ժառանգական, քաղաքացիական, ընտանեկան, քրեական հարաբերությունները, ինչպես նաև պարունակում էր եկեղեցական (կանոնական) նորմեր: Իր բնույթով այն միջնադարյան, ավատատիրական, դասային, կրոնականացված դատաստանագիրք է:

Ս. Սպարապետի դատաստանագրքի հետազոտողները նկատել են, որ Մխիթար Գոշի դատաստանագրքից այն տարբերվում է նաև նրանով, որ «բացահայտ և աներկմիտ կերպով ազդարարվում են ֆեոդալների և մյուս սեփականատերերի դասակարգային և դասային արտոնություններն ու առավելությունները և միաժամանակ ընդգծվում է ճորտերի և մյուս շահագործվողների իրավազրկությունը»³: Նրանք այս տարբերությունը ներկայացնում էին մարքսիստական տնտեսական-դասակարգային տեսության դիրքերից՝ ընդգծելով Կիլիկիայի թագավորության առավել դասակարգային բնույթը: Մակայն դա հիմնականում կարելի է բացատրել Արևելյան Հայաստանի ու Կիլիկիայի աշխարհաքաղաքական և դրանով պայմանավորված՝ սոցիոնորմատիվ միջավայրերի տարբերություններով:

Արևելյան Հայաստանը գտնվում էր մահմեդական գերիշխանության տակ, որի իրավական կարգավորման նորմատիվ համակարգը, բացի կրոնականից, չգիտեր դասային բաժանում կամ այլ հիմքերով խտրականություն: Հետևաբար, Ս. Գոշն իր դատաստանագրքում չէր կարող հստակ ընդգծել հայկական ավատատիրության դասային սկզբունքները: Դրան հակառակ՝ Կիլիկիան անկախ պետություն էր, որի անմիջական հարևաններից շատերը եվրոպական ավատատիրական կարգերով կառուցված պետություններ էին, ուստի այստեղ չկային դասակարգային-դասային տարբերությունների իրավական շեշտադրման քաղաքական-գաղափարական խոչընդոտներ:

Սմբատ Սպարապետի կողիֆիկացիայի համար իրավական ուղղորդիչ աղբյուրներ են ծառայել հայոց սովորութային իրավունքը, թա-

³ Ա. Թ. Թովմասյան, Հին և միջնադարյան հայ իրավունք (Աղբյուրների տեսություն: Հանցագործություն: Պատիժ), Եր., 1962, էջ 155-156:

գավորական իրավունքը, Հայոց կանոնագիրքը և, ենթադրվում է, նաև Մխիթար Գոշի դատաստանագիրքը:

Հայագիտության մեջ վիճելի է Մ. Գոշի և Ս. Սպարապետի դատաստանագրքերի հարաբերակցության խնդիրը: Այդ առիթով հետազոտողների տեսակետները բաժանվում են չորս խմբի: **Առաջին խումբը**՝ Ղևոնդ Ալիշանը, Վահան Բաստամյանցը, Իոսիֆ Կարստը, հիմնավորում է, որ Սմբատի դատաստանագիրքն ինքնուրույն չէ, այլ ընդամենը Մխիթար Գոշի դատաստանագրքի թարգմանությունն է Կիլիկիայում գործածվող հայերենով: **Երկրորդ խումբը**՝ Մորգանը, Արսեն Ղլտճյանը, համարում է, որ Սմբատ Սպարապետի դատաստանագիրքը Մխիթար Գոշի դատաստանագրքի ոչ թե թարգմանությունն է, այլ համառոտ շարադրանքը: **Երրորդ խումբը**՝ Մանուկ Աբեղյանը, Խաչիկ Սամուելյանը, Գրիգոր Միքայելյանը, գտնում է, որ ճիշտ է, Մխիթար Գոշի դատաստանագիրքը համարվում է Սմբատ Սպարապետի դատաստանագրքի հիմնական աղբյուրը, սակայն Գունդստարլն իր դատաստանագրքում մտցրել է էական փոփոխություններ ու լրացումներ՝ հարմարեցնելով դրանք Կիլիկիայի հասարակական-քաղաքական պայմաններին: **Չորրորդ** տեսակետը հիմնավորում է Ա. Գալստյանը՝ գտնելով, որ, իրոք, դրանց «... շատ հոդվածներ նման են իրար, բայց երկու դատաստանագրքերի հոդվածների այդ նմանությունները ոչ թե Սմբատի գործի Գոշի դատաստանագրքի թարգմանություն լինելու վարկածով պետք է բացատրել, այլ այն բանով, որ ինչպես Սմբատը, այնպես էլ Գոշը, իրենց օգտագործած նյութերը վերցրել են միևնույն աղբյուրներից, և մեկը մյուսից անկախ՝ հղել, մշակել ու հարմարեցրել իրենց ժամանակի սոցիալ-քաղաքական և իրավական պայմաններին»⁴: Ա. Գալստյանի կարծիքով՝ Սմբատն անտեղյակ էր Մ. Գոշի դատաստանագրքի մասին: Պաշտպանելով «իրենց օգտագործած նյութերը միևնույն աղբյուրներից վերցնելու» տեսակետը՝ Ա. Գալստյանը, սակայն, չի խորացնում այս միտքը, հատուկ կանգ չի առնում այդ երկու դատաստանագրքերի համար միասնական աղբյուրների վերլուծության վրա:

Այսպիսով, հայ իրավունքի պատմության հետազոտողները նկատել են, որ երկու դատաստանագրքերի հոդվածների մեծ մասի միջև գոյություն ունի զարմանալի նմանություն, իսկ երբեմն նաև՝ բառացի նույնություն⁵: Այս փաստը, իհարկե, տարօրինակ է, որի՝ որպես գիտական խնդրի լուծումը հառնում է հայագիտության առջև: Փորձենք առաջ քաշել և հիմնավորել այդ խնդրի լուծման մեր վարկածը՝ օգտագործելով առավելապես իրավաբանական, քան պատմաբանասիրական դա-

⁴ **Սմբատ Սպարապետ**, Դատաստանագիրք, հավաքական տեքստը, ռուսերեն թարգմանությունը, առաջաբանը և ծանոթագր. Ա. Գալստյանի, Եր., 1958, էջ 159:

⁵ Տե՛ս **Էմ. Պիվազյան**, Մխիթար Գոշի և Սմբատ Սպարապետի դատաստանագրքերի առնչակցությունը, «Բանբեր Մատենադարանի», 1960, թիվ 5:

տողություններ ու հիմնավորումներ:

Ակնհայտ է, որ իրավաստեղծագործությունը և հատկապես կողմի-ֆիկացիան ստեղծագործական աշխատանք է: Սակայն, ի տարբերություն գեղարվեստական ստեղծագործության, այն լրիվ ազատ չէ, այլ պայմանավորված է առաջին հերթին գործող իրավական ձևերի, այն է՝ օրենքների, իսկ այնուհետև և անպայմանորեն տվյալ պահին առկա օբյեկտիվ իրողության՝ հասարակական հարաբերությունների բովանդակությամբ: Անհնար է, որ երկու բանաստեղծ միևնույն երևույթը ստեղծագործաբար ներկայացնեն գրեթե լրիվ համընկնող բովանդակությամբ: Եթե կա տեքստի նույնություն կամ նմանություն, ուրեմն առաջանում է հեղինակներից մեկի՝ մյուսի մտքերից օգտվելու կասկածը: Սակայն իրավական ոլորտում երկու իրավաստեղծների համար իրավական ձևերի, հասարակական կյանքի օրինաչափությունների, ինչպես նաև իրավատեխնիկական կանոնների չափորոշիչային պայմանների նույնականությունը, ընդ որում՝ դրանց հետևելու պարտադիրությունը անխուսափելիորեն առաջացնելու է ստեղծվող օրենքների նմանություն, երբեմն նաև նույնականություն:

Երկու դատաստանագրքերի առաջին և հետագա հիմնական հետազոտողները եղել են բանասերներ ու պատմաբաններ: Այդ փաստը քննարկման առարկայի տեսանկյունից ունի դրական և բացասական կողմեր: Բացասականն այն է, որ բանասերները իրավաստեղծագործությունը նմանեցնում են գեղարվեստական ստեղծագործության, և բովանդակության նմանությունը նրանց վրա թողնում է օգտվելու (արտագրության) տպավորություն (Վ. Բաստամյանց): Այնինչ պետք է նկատի ունենալ, որ իրավաստեղծագործությունը ձևականացված, չափորոշված գործունեություն է, հետևաբար՝ բովանդակային չափորոշիչների դեպքում հնարավոր է արդյունքների նմանություն: Սակայն այդ նույն բանասերների քննությունները ցույց են տալիս, որ համընկնումները զարմանալիորեն շատ են, իսկ հաճախ էլ բառացիորեն նույնը: Այս հանգամանքը հուշում է առաջադրելու երկու վարկած՝ կա՛մ մեկի մյուսից կրած ազդեցության, կա՛մ էլ երկուսի կողմից մեկ հիմնական իրավական ձևի՝ արդեն եղած օրենքի (դատաստանագրքի) որպես աղբյուր օգտագործելու փաստը: Փորձենք վերլուծել այս երկու վարկածներից ամեն մեկի հավանականությունը:

Ս. Սպարապետը հայտնի է որպես բարոյական և հավատավոր անձ: Դատաստանագրքի ներածությունից բխում է, որ նման նկարագրի տեր անձը Ս. Գոշի դատաստանագրքից օգտվելու դեպքում անպայման կհիշատակեր դա: Սակայն այդպիսի խոստովանություն մենք չենք նկատում: Գոշը չէր կարող արտագրել Սմբատից, որովհետև ապրել և ստեղծագործել է ավել վաղ: Դա հիմք է տալիս առաջ քաշելու երկու ենթավարկած:

Առաջին՝ երկուսն էլ՝ ն՝ Մ. Գոշը, և՛ Ս. Սպարապետը, օգտվել են միևնույն աղբյուրից, որի մասին Սմբատն ուղղակի նշում է՝ անվանելով դա «հին եւ ի դժարաբառ եւ յանհասկընալի դատաստանագիրք»։ Գոշն ուղղակի հղում այդ դատաստանագրքին չի տալիս, սակայն անուղղակիորեն նկատվում է այդ աղբյուրի ազդեցությունը⁶։ Դատաստանագրքի խմբագրություններից մեկում Գոշը իր օգտագործած իրավական աղբյուրներից առաջին տեղում դնում է «բնավորական օրենքը»՝ հստակ բացատրելով. «... հաւատարիմ համարիմք առնուլ եւ ի բնաւորական օրինացն, որովք վարեցան հեթանոսք, զի զգոդս, եւ զսպանոդս, եւ զամենայն չարագործս դատել ուսան»⁷։ Մ. Գոշի օգտագործած այս իրավական աղբյուրի վերաբերյալ կան տարբեր կարծիքներ, որոնցից ամենաճշգրիտը երևի թե Ա. Սուքիասյանի մոտեցումն է, ըստ որի՝ այստեղ Գոշը նկատի ունի բացառապէս սովորութային իրավունքը։ Անշուշտ, Գոշի կողիֆիկացիայի համար մեթոդական ուղեցույց էր նաև բանավոր սովորութային իրավունքը։ Բայց դատաստանագրքի այդ հոդվածի և մի շարք այլ հոդվածներում օգտագործված ձևակերպումները հիմք են տալիս պնդելու գրավոր օրենքից օգտվելու փաստը։ Օրինակ՝ Մ. Գոշի դատաստանագրքի «Նախաբան»-ի հենց 1-ին հոդվածի առաջին նախադասությունը՝ «Նախնիները դատաստան անելու համար գրություններ թողեցին ...»⁸։ Այդ գրությունները կարող էին լինել միայն հեթանոսական շրջանից եկած, ինչը հաստատում է նախադասության վերջում նրա այն միտքը, թե՛ տեսեք՝ նույնիսկ հեթանոսները անառակ զավակին պատժում էին ինչպես բոլոր ժամանակներում։ Եթե հանկարծ դա լիներ քրիստոնեական շրջանի ինչ-որ օրենք, համոզված եղեք, որ Գոշն այդ մասին կխոսեր ավելի մանրա-

⁶ Մ. Գոշն օգտագործել է մի ամբողջ շարք աղբյուրներ, որոնց մասին ինքն ուղղակի նշում է։ Դատաստանագրքի «Նախադրություն» բաժնի 10-րդ գլուխն սկսվում է այսպես. «Հանդերձեալ մեր գրով դրոշմել զիրս դատաստանի՝ պարտ է ցուցանել թէ յո՞րոց գրոց կամ յո՞րոց ազգաց հաւաքենք զսա, զի ճշմարտութիւնն յայտնեսցի եւ մի՞ ոք գայթակղեսցի թէ մեք մերովք մտացածին բանիւք գրենք զսա»։ Այնուհետև Գոշը թվարկում է իր օգտագործած աղբյուրներից հիմնականները, որոնք հինգն են. ա) «բնաւորական» օրենք, բ) մահմեդական օրենքներ, գ) զանազան քրիստոնյա ազգերի օրենքներ և իրավաբանական ավանդույթներ, դ) Աստվածաշունչը՝ Հին և Նոր Կտակարանները, և նամանավանդ մովսիսական Հնգամատյանը, ե) հայ կանոնական իրավունքը։

⁷ Հետազոտողների մի մասը այստեղ օգտագործված «բնավորական» եզրույթը հասկանում է որպես բնական իրավունք։ Այդ և նրա դատաստանագրքի տարբեր խմբագրություններում զանազան տեղերում օգտագործված «ի բնութիւն մարդոյն», «բնութեան օրինաց», «ի բնութենէ», «բնաւորական է ամենեցուն» ձևակերպումները նրանց հիմք են տալիս կարծելու, որ Գոշը խոսում է ոչ միայն սովորույթի, այլև մարդուն բնորոշ հատկության մասին, այսինքն՝ Գոշը նկատի ունի նաև բնական իրավունքը. մարդկային բանականությունից ու բնությունից կամ գերբնական ուժերից բխող, դրական իրավունքի համեմատ անչափ բանական, իդեալական և արդարացի իրավունք, որը տակավին չի գործում, բայց որն անհրաժեշտաբար պետք է գործի (տե՛ս օրինակ **Ա. Թ. Թովմասյան**, նշվ. աշխ., էջ 133)։

⁸ **Մխիթար Գոշ**, Դատաստանագիրք, Գ խմբագրություն, Փոխադրությունը և համակարգչային ձևավորումը Մաքսիմ Ոսկանյանի, Եր., 2001, գլուխ Ա, էջ 8։

մասն: Բայց նա օգտագործում է «նախնիների թողած դատաստան անելու գրություններ» ընդհանուր արտահայտությունը: Հնարավոր է նման կանխամտածված անտեսում: Դա ոչ թե հնարավոր էր, այլ պարտադիր կարգ՝ մինչքրիստոնեական մշակույթի մասին չհիշատակել: Այդ փաստը հաստատվում է հենց երկու դատաստանագրքերի մի քանի հոդվածներով, որոնք կռապաշտների համար սահմանում են տարբեր տեսակի արգելքներ, օրինակ՝ «Իսկ այն հոգևորականը, ով որ կրե-րի կռապաշտական գիրք, թող կարգալույծ արվի»:

Երկրորդ վարկածն այն է, որ Մ. Սպարապետն օգտվել է Մ. Գոշի դատաստանագրքից, սակայն այդ ձեռագիր օրինակում նշված չի եղել, որ այն կազմողը Մ. Գոշն է, ինչի պատճառով էլ Սմբատն այդ մասին չի նշել: Երկրորդ վարկածը հավանական է, եթե նկատի ունենանք այն հանգամանքը, որ Հայոց կանոնագրքին հղումներ անելիս Սմբատը նույնիսկ մատնանշում է կանոնախմբի հեղինակին, եթե դա սուրբ հայրերից որևէ մեկին է պատկանում, օրինակ՝ ս. Սահակին: Հետևաբար, եթե նա իմանար հայալեզու դատաստանագրքի հեղինակին, ապա անպայման կհիշատակեր նաև նրան: Այստեղ, սակայն, պետք է նկատի ունենալ, որ Մ. Գոշի դատաստանագրքի շարադրանքն ավարտելուց հետո անցել էր ընդհամենը մոտ հիսուն տարի: Եթե նկատի ունենանք այն ժամանակների գրվածքների պատրաստման և տարածման եղանակը, ապա կարող ենք հիմնավորել, որ քիչ հավանական է, որ Մ. Գոշի դատաստանագիրքն արդեն ուներ այնքան ընդօրինակված և խմբագրված տարբերակներ, որոնցից մեկում նշված չէր հեղինակի անունը: Ավելի շատ հավանական է, որ Մ. Գոշի դատաստանագիրքը դեռ չէր հասել Կիլիկիա:

Արված վերլուծությունը հաստատում է, որ երկու դատաստանագրքերի բովանդակության նույնությունների ու նմանությունների պատճառն այն է, որ երկուսի հեղինակներն էլ օգտվել են միևնույն աղբյուրներից, որոնցից մեկը եղել է հին հայկական աշխարհիկ դատաստանագիրք: Ի՞նչ աղբյուր, օրենք, դատաստանագիրք կարող էր լինել դա. ամենայն հավանականությամբ՝ հեթանոսական շրջանի հայոց ինչ-որ դատաստանագիրք էր, որից երկուսն էլ օգտվել են, սակայն քրիստոնեական մոլեռանդության ավանդական մտածողության ազդեցությամբ համառորեն թաքցրել են այդ փաստը: Հայ իրականությունը լի է հեթանոսական շրջանի մշակույթի նկատմամբ այդպիսի վերաբերմունքի բազմաթիվ օրինակներով:

Որ բնօրինակ է ծառայել հին հայերենով ձեռագիր դատաստանագիրք, հաստատվում է հենց իր՝ Մ. Սպարապետի խոսքերով. «Առ որս ես Սմբատս անարժան եւ մեղաւոր ծառայս Աստուծոյ, Որդի Կոստանդեայ թագաւորահար եւ եղբայր բարեպաշտ թագաւորին Հայոց Հեթմոյ, բազում աշխատանաւք աշխատեցայ ի դատաստանագիրքս ծերա-

ցեալ մտաւք, վասն զի այլակերպած էր եւ հեռացած ի հին հայ բառէն ի նորոյս՝ հայնց որ իսկի չէին ի հասկնալ, եւ ոչ յօկտել գայր: Եւ ես բազում աշխատութեամբ փոխեցի զսա ի հին եւ ի դժարաբառ եւ յանհասկընալի գրոց ի մեր հեշտալուր եւ ի սովորական բառս ի թըւականութեանս Հայոց ՉԺԴ ամին՝ ի հայրապետութեան Տեառն Կոստանդէայ եւ ի թագաւորութեան բարեպաշտին Հեթմոյ եւ որդոյ սորա Լեւոնին»:

Սմբատն ուղղակի թարգմանել է այդ դատաստանագրքի աշխարհիկ կանոնները, իսկ եկեղեցական հարաբերությունների ոլորտի նորմերը «փոխադրելիս» մեծ աշխատանք է կատարել, որպէսզի գտնի դրանց համապատասխանող նորմերն արդէն գրավոր ձև ունեցող հայոց կանոնական իրավունքում: Այդ են վկայում Սմբատի կողմից բազում հոդվածներում օգտագործվող հետևյալ հղումները. «Այս օրենքը գրել է ս. Սահակը», «Ես՝ Ս. Սպարապետս, որոնել եմ այս կանոնը և գտել...», «Մենք կարճ շարադրում ենք ս. Սահակի վանական կանոնադրությունը», «Այս մասը, ինձ՝ Ս. Սպարապետիս՝ այս տողերի հեղինակիս դժվար էր գրել, քանի որ այդ մասին ավելի մանրամասն գրել է ս. Սահակը՝ ելնելով Հին և Նոր Կտակարաններից» և այլն: Այդպիսով, Սմբատը թվարկում է Հայոց կանոնագրքի տասնյակից ավելի կանոնախմբեր, որոնցից վերցրել է նորմատիվ իրավական լուծումները: Սակայն դրանց թվում չկա Մ. Գոշի դատաստանագիրքը: Մյուս կողմից՝ այդ հղումները զարմանալիորեն առկա են միայն եկեղեցական և կանոնական ոլորտի նորմեր ամրագրող հոդվածներում: Աշխարհիկ ոլորտի հարաբերությունները կարգավորող հոդվածներում չկան ինչ-որ աղբյուրների արված նման հղումներ:

Հայկական միջնադարյան երկու դատաստանագրքերի իրավագիտական վերլուծությունը հիմք է տալիս պնդելու, որ հայ ժողովրդի պատմության մինչքրիստոնեական շրջանում գոյություն է ունեցել հայկական դատաստանագիրք, որից ուղղակիորեն օգտվել են երկու կողմիֆիկացնողները՝ ն՝ Մ. Գոշը, և՝ Ս. Սպարապետը: Այս օրենսգետները կողմիֆիկացիան կատարելիս որպէս հիմնական աղբյուր օգտագործել են հայկական այդ դատաստանագիրքը, դրանում ներմուծելով հայկական կանոնական իրավունքը: Հենց դրանով է բացատրվում նրանց դատաստանագրքերի հոդվածների բովանդակային նմանությունը կամ նույնությունը: Այս հանգամանքը առաջ է բերում նոր հետազոտական խնդիր. հայ իրավունքի իրավահայտ և իրավական աղբյուրների ուսումնասիրության միջոցով հայտնաբերել ազգային այդ դատաստանագիրքը:

Բանալի բառեր – *դատաստանագիրք, Մխիթար Գոշ, Սմբատ Սպարապետ, իրավաստեղծագործություն, նմանություն, հեթանոսական դատաստանագիրք, կողմիֆիկացիա, հետազոտական խնդիր*

АРТУР ВАГАРШЯН – Юридический анализ сходства судебныхников Мхитара Гоша и Смба́та Спарапета. – Сравнительный юридический анализ судебныхников Мхитара Гоша (1130–1213) и Смба́та Спарапета (1208–1276) доказывает, что в дохристианскую эпоху существовал армянский судебник – основной источник для обоих кодификаторов. Этим и объясняется содержательное сходство, а подчас и совпадение статей двух судебныхников, что ставит перед исследователями задачу – обнаружить этот важнейший памятник.

Ключевые слова: судебник, Мхитар Гош, Смба́т Гундста́бл, правотворчество, схожесть, языческий судебник, кодификация, исследовательская задача

ARTUR VAGHARSHYAN – Legal-Scientific Research on the Similarities of M. Gosh's and S. Goundstable's Codexes. – The legal-scientific analyze of two Armenian Codexes from the Middle Ages makes possible to insist that there had been an Armenian codex in pre-Christian era, which was used by two codificators - M. Gosh and S. Goundstable. This feature explains the similarity or identical essence of articles in the codexes. This fact brings a new analytical issue: to discover that national codex through research of Armenian historical legal sources.

Key words: codex, Mkhitar Gosh, Smbat Goundstabl, lawmaking, identical essence, pagan codex, codification, analytical issue